



Η Ευρωπαϊκή Ένωση και η γεωπολιτική των εμβολίων κατά του κορωνοϊού στα Δυτικά Βαλκάνια

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΝΟΤΙΟΑΝΑΤΟΛΙΚΗΣ ΕΥΡΩΠΗΣ

Ιζαμπέλ ΙΩΑΝΝΙΔΟΥ

Επιστημονική Συνεργάτιδα, ΕΛΙΑΜΕΠ



Η Ευρωπαϊκή Ένωση και η γεωπολιτική των εμβολίων κατά του κορωνοϊού στα Δυτικά Βαλκάνια

Copyright © 2021 | All Rights Reserved
ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ & ΕΞΩΤΕΡΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ (ΕΛΙΑΜΕΠ)
Βασιλίσσης Σοφίας 49, 10676, Αθήνα
Τηλ.: 210 7257 110 | Fax: 210 7257 114 | www.eliamep.gr | eliamep@eliamep.gr

Το ΕΛΙΑΜΕΠ δεν υιοθετεί ως ίδρυμα πολιτικές θέσεις. Καταβάλλει μάλιστα προσπάθεια να παρουσιάζονται στα πλαίσια των εκδηλώσεών του και στο μέτρο του δυνατού όλες οι υπάρχουσες απόψεις. Υπό το πρίσμα αυτό, οι αναλύσεις και οι γνώμες που δημοσιεύονται στις σειρές του θα πρέπει να αποδίδονται αποκλειστικά στους συγγραφείς και να μην θεωρείται ότι αντιπροσωπεύουν απαραίτητα τις απόψεις του Ιδρύματος.

Ιζαμπέλ ΙΩΑΝΝΙΔΟΥ

Ερευνήτρια, Τμήμα Πολιτικών Επιστημών του Ελεύθερου Πανεπιστημίου των Βρυξελλών,
Επιστημονική Συνεργάτιδα, Πρόγραμμα ΝΑ Ευρώπης, ΕΛΙΑΜΕΠ

Περίληψη

- Η συνεχιζόμενη πανδημία του κορωνοϊού ξεσκέπασε τα γεωπολιτικά παιχνίδια που παίζονται σε σχέση με την πρόσβαση στα εμβόλια κατά του ιού. Ίσως η πρώτη εντύπωση που δίνεται είναι ότι η Ρωσία και η Κίνα έχουν σημειώσει πρόοδο σε αυτόν τον τομέα, ειδικά στα Δυτικά Βαλκάνια.
- Αντίθετα, η Ευρωπαϊκή Ένωση (ΕΕ) η οποία έχει δυσμενώς επηρεαστεί από τις δυσκολίες εξασφάλισης και διανομής επαρκών εμβολίων στα κράτη μέλη της, θεωρείται ότι έχει χάσει σχετική ισχύ στη γεωπολιτική σκακιέρα. Ωστόσο, η ΕΕ όχι μόνο ήταν και είναι παρούσα στα Δυτικά Βαλκάνια κατά τη διάρκεια αυτής της κρίσης, αλλά αποτελεί επίσης το μεγαλύτερο χορηγό - κάτι που λίγοι φαίνεται να γνωρίζουν.
- Δεδομένης της περιορισμένης διανομής εμβολίων στα κράτη μέλη της, η ΕΕ καθυστέρησε να αντιμετωπίσει τις άμεσες ανάγκες στα Δυτικά Βαλκάνια, εστιάζοντας ουσιαστικά τη στήριξη της στις μακροπρόθεσμες κοινωνικοοικονομικές συνέπειες της πανδημίας.
- Η περιοχή των Δυτικών Βαλκανίων έχει όμως επηρεαστεί σε μεγάλο βαθμό από την πανδημία του κορωνοϊού, με τον αριθμό νέων κρουσμάτων και θανάτων να αυξάνεται. Συνεπώς, η περιοχή χρειάζεται ακόμη διεθνή βοήθεια με βραχυπρόθεσμες ανάγκες.
- Η προσέγγιση της ΕΕ στην περιοχή επιβεβαίωσε ορισμένες από τις μακροχρόνιες προκλήσεις που αντιμετωπίζει η εξωτερική πολιτική της ΕΕ: την αργή αντίδραση της ΕΕ σε καταστάσεις έκτακτης ανάγκης και τη μη βέλτιστη πολιτική επικοινωνίας και πληροφόρησης της ΕΕ.
- Αφού η διανομή των εμβολίων στα κράτη μέλη της βρίσκεται πια σε καλό δρόμο, ήρθε η στιγμή για την ΕΕ να αυξήσει τη δράση της και να δώσει προτεραιότητα στην παράδοση των απαραίτητων εμβολίων στα Δυτικά Βαλκάνια, μια περιοχή όπου η ΕΕ υπόσχεση για διεύρυνση εξακολουθεί να χρονοτριβεί.

“...δίνεται η εντύπωση ότι η ΕΕ έχει χάσει σχετικό γεωπολιτικό βάρος κατά τη διάρκεια αυτής της κρίσης.”

Η συνεχιζόμενη πανδημία του κορωνοϊού και ιδιαίτερα η παραγωγή και διανομή του εμβολίου κατά του ιού αποκάλυψε σαφέστερα τις μετακινήσεις του κέντρου βάρους στο παγκόσμιο παιχνίδι ισχύος. Πρώτον, η στροφή προς την Κίνα, η οποία αποτελεί τη βασική γεωπολιτική πρόκληση για τους πολυμερείς θεσμούς, συμπεριλαμβανομένης της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ), των κρατών μελών της αλλά και για την άμεση γειτονιά της, τα Δυτικά Βαλκάνια. Δεύτερον, η Ρωσία, για την οποία η πανδημία του κορωνοϊού άνοιξε ακόμη μία διέξοδο μέσω της οποίας θα προσπαθήσει να αποκατασταθεί ως παγκόσμια δύναμη. Υπό το πρίσμα αυτό, η επιλογή του ονόματος του εμβολίου (Sputnik) αποτελεί δήλωση των προθέσεων της Ρωσίας και αποκαλύπτει τον «πατριωτισμό του εμβολίου». Από την πλευρά της, οι Ηνωμένες Πολιτείες δεν έχουν μοιραστεί το εμβόλιο με τρίτα κράτη ισχυριζόμενες - μάλλον χωρίς να έχουν πείσει στα μάτια πολλών - ότι η κατάσταση αυτή οφείλεται στους συμβατικούς περιορισμούς που επιβάλλουν οι αμερικανικές φαρμακευτικές εταιρείες. Η ΕΕ και τα κράτη μέλη της δυσκολεύονται να καλύψουν τις δικές τους ανάγκες σε εμβόλια, πόσω μάλλον να είναι σε θέση να συμβάλουν ουσιαστικά εκτός των συνόρων της ΕΕ. Ως εκ τούτου, δίνεται η εντύπωση ότι η ΕΕ έχει χάσει σχετικό γεωπολιτικό βάρος κατά τη διάρκεια αυτής της κρίσης. Αλλά πρόκειται μόνο για μέρος της ιστορίας.

“Στην πραγματικότητα, η κρίση του κορωνοϊού έχει απλώς επιταχύνει τη γεωπολιτική δυναμική που υπήρχε ήδη. Η Κίνα και η Ρωσία δραστηριοποιήθηκαν στις χώρες των Δυτικών Βαλκανίων την τελευταία δεκαετία.”

Στην πραγματικότητα, η κρίση του κορωνοϊού έχει απλώς επιταχύνει τη γεωπολιτική δυναμική που υπήρχε ήδη. Η Κίνα και η Ρωσία δραστηριοποιήθηκαν στις χώρες των Δυτικών Βαλκανίων την τελευταία δεκαετία μέσω μεγάλων ενεργειακών έργων, επενδύσεων και δανείων σε έργα υποδομής και συνδετικότητας, ιδίως στον τομέα των μεταφορών. Η Σερβία είναι η κυρίως χώρα στην περιοχή όπου παίζεται το γεωπολιτικό παιχνίδι της διανομής του εμβολίου κατά του ιού. Είναι η μόνη χώρα στην περιοχή που, το καλοκαίρι του 2020, είχε ήδη υπογράψει συμβόλαια αγορών απευθείας με τους παραγωγούς εμβολίων στην ΕΕ, τις ΗΠΑ και το Ηνωμένο Βασίλειο, αλλά και τη Ρωσία, την Κίνα και την Ινδία. Ο αντίκτυπος της Κίνας όμως ξεχωρίζει, καθώς τα δύο τρίτα των Σέρβων, ακόμη και ο ίδιος ο Πρόεδρος Aleksandar Vucic, έχουν εμβολιαστεί με το κινέζικο εμβόλιο Sinopharm.¹ Αυτό που ξεκίνησε ως η «διπλωματία της μάσκας» μετατράπηκε σε «διπλωματία των εμβολίων», με τη Σερβία να είναι η πρώτη ευρωπαϊκή χώρα που έλαβε το Sinopharm, τώρα προσβλέποντας στο να γίνει παραγωγός του κινεζικού εμβολίου εντός του έτους. Η Σερβία σχεδιάζει να φιλοξενήσει δύο νέες εγκαταστάσεις παραγωγής εμβολίων, καθιστώντας την πλήρως ανεξάρτητη από εισαγωγές.² Επιπλέον, η Σερβία υπέγραψε συμφωνία για την παραγωγή του εμβολίου Sputnik V στη Σερβία από τον Μάιο του 2021.³

Τελικά το ρίσκο που πήρε η Σερβία να αγοράσει κινέζικα και ρωσικά εμβόλια έχει αποδώσει. Της έδωσε την ευκαιρία να παρουσιάζεται ως η πρωταθλήτρια χώρα στον αγώνα κατά του κορωνοϊού. Ωστόσο, ενώ η απόφαση της σερβικής κυβέρνησης να παραγγείλει και να αγοράσει 15 εκατομμύρια εμβόλια ήταν αποτελεσματική, η ίδια κυβέρνηση δυσκολεύεται να πείσει το κοινό να εμβολιαστεί. Στις αρχές Απριλίου 2021, περίπου 2,6 εκατομμύρια εμβόλια είχαν χορηγηθεί στη Σερβία, ενώ ένα εκατομμύριο Σέρβοι είχαν λάβει και τις δύο δόσεις (ο πληθυσμός της Σερβίας εκτιμάται στα 8,7 εκατομμύρια). Μόνο το 20% των πολιτών έχει υποβάλει αίτηση για τη λήψη του εμβολίου. Αυτό ίσως να μην εκπλήσσει αφού η σερβική κοινωνία εκτίθεται τακτικά σε ψευδείς ειδήσεις (fake news) και θεωρίες συνωμοσίας, όπου το αντιεμβολιαστικό κίνημα διογκώνεται, ενώ η εμπιστοσύνη στους θεσμούς μειώνεται. Παρ' όλα αυτά, πρέπει τουλάχιστον να αναγνωριστεί ότι η κυβέρνηση της Σερβίας έθεσε δωρεάν εμβόλια στη διάθεση αλλοδαπών - περίπου 30.000 ξένοι, κυρίως από γειτονικές χώρες,

¹ “Με το κινέζικο εμβόλιο της Sinopharm εμβολιάστηκε ο Βούιτς”, *Via Diplomacy*, 7 Απριλίου 2021.

² Hopkins, Valerie, “EU move on vaccine exports puts Serbia’s leader on edge”, *Financial Times*, 28 Μαρτίου 2021.

³ Ralev, Radomir, “Serbia signs agreement with Russia to start producing Sputnik V vaccine”, *SeeNews*, 25 March 2021.

έχουν εμβολιαστεί - και σε αιτούντες άσυλο που βρίσκονται σε προσφυγικούς καταυλισμούς.⁴

Η Σερβία έχει επίσης δωρίσει εμβόλια στη Βοσνία-Ερζεγοβίνη, συμπεριλαμβανομένου 4.000 υγειονομικού προσωπικού, πέρα από την πρόσφατη δωρεά 10.000 εμβολίων στο Σεράγεβο που έχει πληγεί ιδιαίτερα. Επιπλέον, η Σερβική Δημοκρατία της Βοσνίας (Republika Srpska) κατάφερε να αγοράσει και να λάβει απευθείας 42.000 δόσεις Sputnik V.⁵ Η Τουρκία έχει κι αυτή εισέλθει στο γεωπολιτικό παιχνίδι στα Δυτικά Βαλκάνια, στέλνοντας 30.000 δόσεις του κινεζικού εμβολίου Sinovac στη Βοσνία-Ερζεγοβίνη.⁶ Στο ίδιο πλαίσιο, η Σερβία αποφάσισε πρόσφατα να υποστηρίξει τη Βόρεια Μακεδονία με 40.000 δόσεις εμβολίου Sputnik V.⁷

“Ο αγώνας δρόμου κατά του κορωνοϊού δεν έχει λήξει ούτε στα Δυτικά Βαλκάνια, όπου τα κρούσματα κορωνοϊού και οι θάνατοι λόγω του ιού αυξάνονται.”

Το Κοσσυφοπέδιο αρνήθηκε να χρησιμοποιήσει τα κινεζικά και τα ρωσικά εμβόλια – ούτε καν για το προσωπικό υγείας, τους δασκάλους και τις ευάλωτες ομάδες – δεδομένου ότι δεν έχουν ακόμη εγκριθεί από τον Ευρωπαϊκό Οργανισμό Φαρμάκων. Με αυτόν τον τρόπο, η κυβέρνηση του Κούρτι πέτυχε με ένα σμπάρο δυο τρυγόνια: αφενός, έχει διαφοροποιήσει την προσέγγιση της απ’ αυτήν της Σερβίας και, αφετέρου, έχει αποδείξει ότι υποστηρίζει την ευρωπαϊκή προσέγγιση. Ως εκ τούτου, η υπουργός υγείας του Κοσσυφοπεδίου απέρριψε την πρόταση της Αλβανίας, η οποία είχε προσφέρει να βοηθήσει το Κοσσυφοπέδιο στον εμβολιασμό των εκπαιδευτικών με το κινεζικό Sinovac. Εν τω μεταξύ, η Αλβανία, λόγω της σημαντικής συνεισφοράς εμβολίων Sinovac, πρόκειται να φτάσει τους 200.000 εμβολιασμένους.⁸ Λαμβάνοντας υπόψη το πόσο λιγοστά εξακολουθούν να είναι τα εμβόλια Pfizer και Astra-Zeneca, οι πιθανότητες να είχε ξεκινήσει μαζικός εμβολιασμός στα Δυτικά Βαλκάνια μόνο με τη χρήση αυτών των εμβολίων ήταν μηδαμινές.

Ο αγώνας δρόμου κατά του κορωνοϊού δεν έχει λήξει ούτε στα Δυτικά Βαλκάνια, όπου τα κρούσματα κορωνοϊού και οι θάνατοι λόγω του ιού αυξάνονται. Σύμφωνα με δεδομένα του Ευρωπαϊκού Κέντρου Πρόληψης και Ελέγχου Νόσων που παρακολουθεί την εξέλιξη των κρουσμάτων και θανάτων λόγω του κορωνοϊού σε όλη την Ευρώπη ανά περιόδους 14 ημερών, μέχρι τις 8 Απριλίου 2021, το Μαυροβούνιο και η Σερβία βρίσκονταν στην κατάταξη των πέντε χωρών στην Ευρώπη με τον μεγαλύτερο αριθμό νέων κρουσμάτων κορωνοϊού. Τα στοιχεία δείχνουν επίσης ότι η Βοσνία-Ερζεγοβίνη, το Μαυροβούνιο και η Βόρεια Μακεδονία κατατάσσονται ανάμεσα στις 10 χώρες με το μεγαλύτερο αριθμό θανάτων από τον ιό.

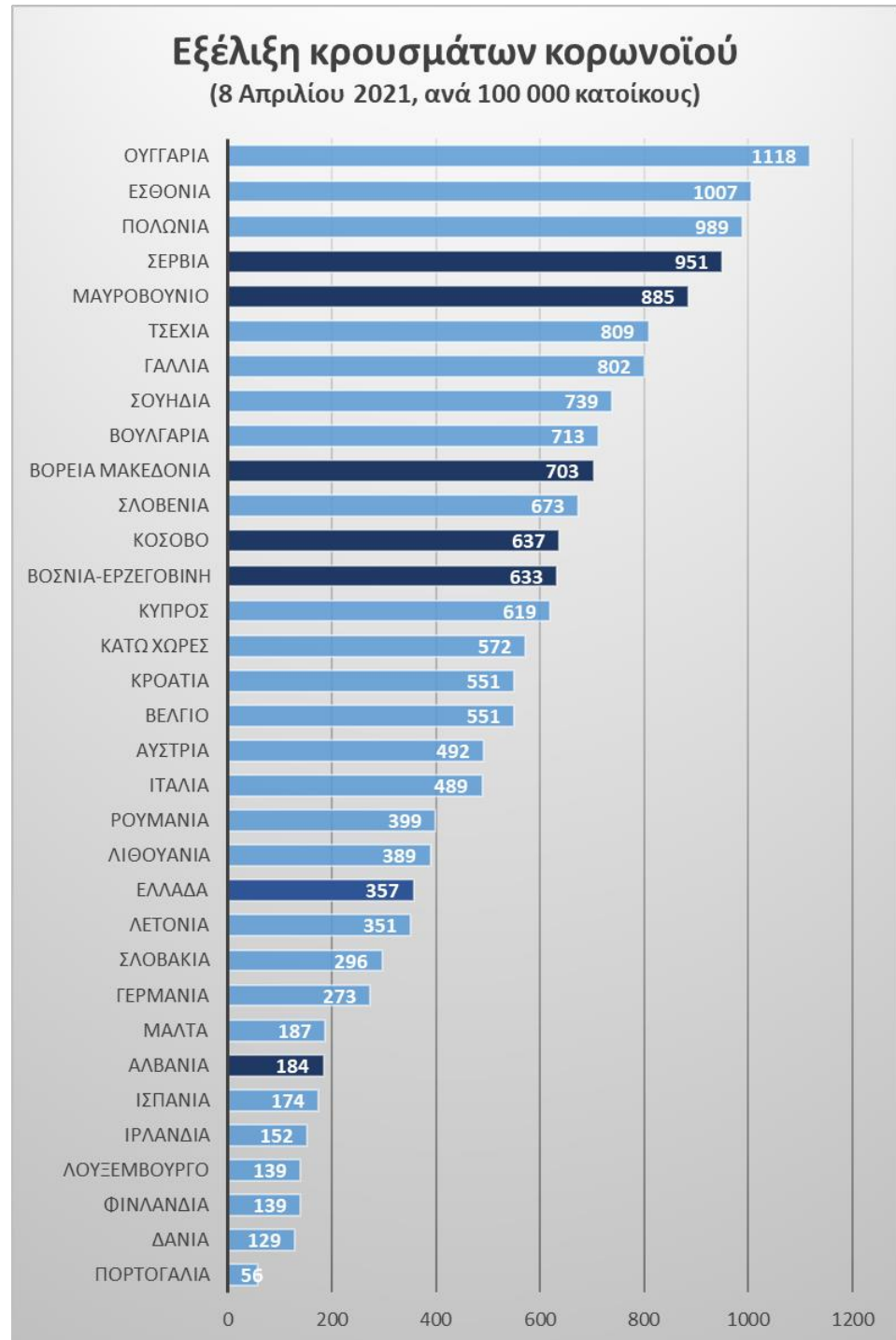
⁴ [“Serbia invites its neighbours over for a COVID vaccine”](#), Euronews, 8 April 2021.

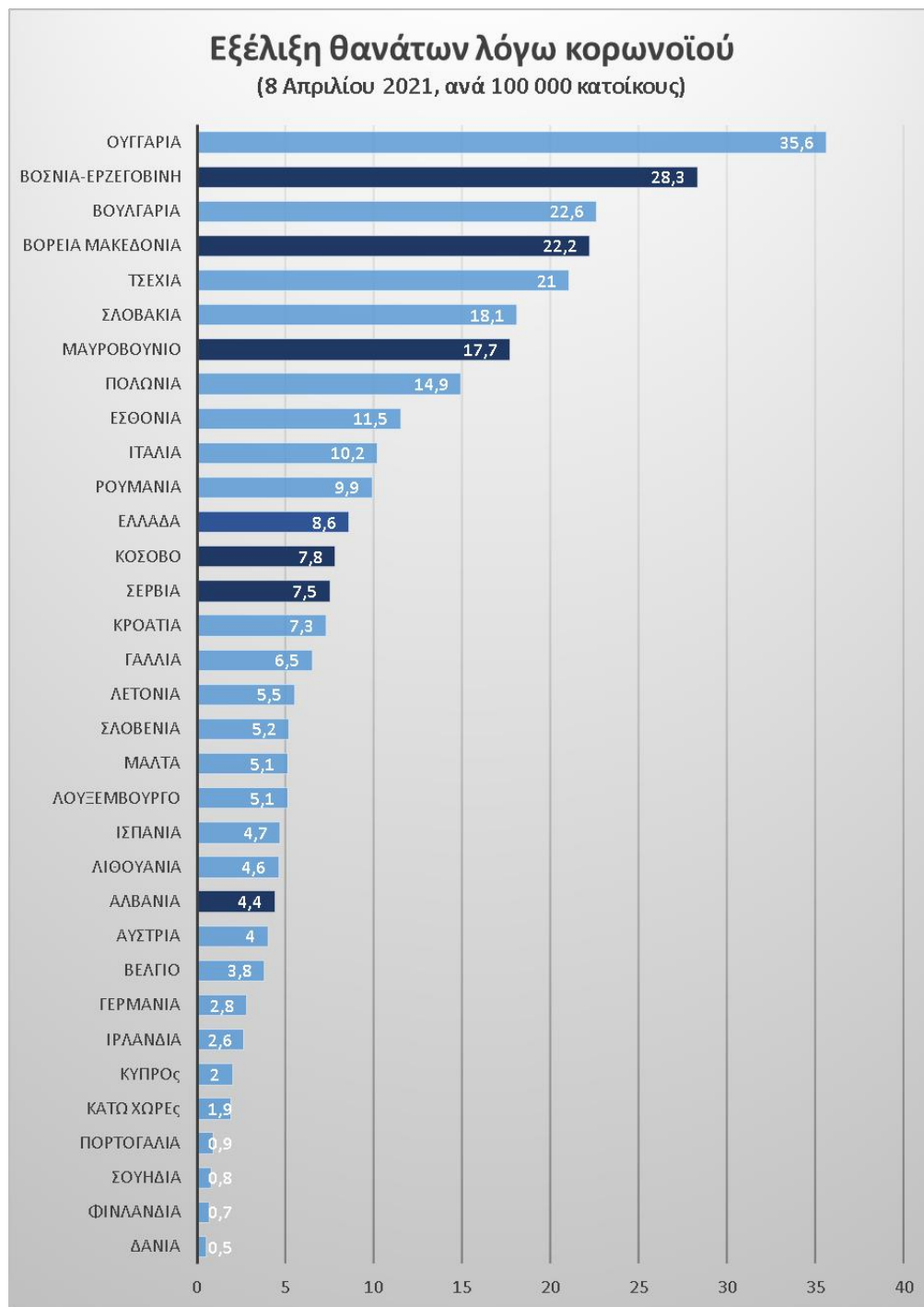
⁵ [“Vaccination against COVID-19 started in Republika Srpska Entity”](#), Sarajevo Times, 12 Φεβρουαρίου 2021.

⁶ Crnovrsanin, Sanela et al., [“COVID-19 vaccines sent by Turkey arrive in Sarajevo”](#), Andalou Agency, 28 Μαρτίου 2021.

⁷ Δημοκρατία της Σερβίας, [Serbian government donates 40,000 vaccines to North Macedonia](#), Βελιγράδι, 1 Απριλίου 2021.

⁸ [“Kosova refuzon vaksinat kineze nga Shqipëria për arsimtarët”](#), Klan news, 5 Απριλίου 2021.





“Θα ήταν λανθασμένος και άτοπος ο ισχυρισμός ότι η Ευρωπαϊκή Ένωση ήταν και είναι απύσχα από τα Δυτικά Βαλκάνια κατά τη διάρκεια αυτής της δύσκολης περιόδου. Η ΕΕ έχει ήδη κινητοποιήσει κονδύλια ύψους 38 εκατομμυρίων ευρώ για άμεση στήριξη του τομέα υγείας στα Δυτικά Βαλκάνια και 70 εκατομμύρια ευρώ έχουν δοθεί για την προμήθεια εμβολίων που έχουν εγκριθεί από την ΕΕ.”

Ευρωπαϊκό Κέντρο Πρόληψης και Ελέγχου Νόσων, [COVID-19 situation update for the EU/EEA, as of 14 April 2021 \(περίοδος: 22 Μαρτίου-4 Απριλίου 2021\)](#); [COVID-19 situation update worldwide, as of week 13, updated 8 April 2021 \(περίοδος: 22 Μαρτίου-4 Απριλίου 2021\)](#).

Θα ήταν λανθασμένος και άτοπος ο ισχυρισμός ότι η Ευρωπαϊκή Ένωση ήταν και είναι απύσχα από τα Δυτικά Βαλκάνια κατά τη διάρκεια αυτής της δύσκολης περιόδου. Η ΕΕ έχει ήδη κινητοποιήσει κονδύλια ύψους 38 εκατομμυρίων ευρώ για άμεση στήριξη του τομέα υγείας στα Δυτικά Βαλκάνια και 70 εκατομμύρια ευρώ έχουν δοθεί για την προμήθεια εμβολίων που έχουν εγκριθεί από την ΕΕ. Στο πλαίσιο αυτό, η ΕΕ έχει στηρίξει για παράδειγμα το Μαυροβούνιο και τη Βόρεια Μακεδονία στην αντιμετώπιση του κορωνοϊού μέσω της παράδοσης πέραν των 1,2 εκατομμυρίων ιατρικών προϊόντων (αναπνευστήρες, προστατευτικές μάσκες κ.λπ.) από το απόθεμα

της rescEU, που φιλοξενείται μεταξύ άλλων χωρών και από την Ελλάδα.⁹ Πρόκειται για ένα κοινό ευρωπαϊκό απόθεμα ιατρικού εξοπλισμού έκτακτης ανάγκης που βρίσκεται στη διάθεση των χωρών της ΕΕ, στοχεύει στην αντιμετώπιση της πανδημίας και χρηματοδοτείται στο 90% από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή.

“Η γεωπολιτική των εμβολίων κατά του κορωνοϊού αποκάλυψε ορισμένα από τα χρονίζοντα προβλήματα της εξωτερικής πολιτικής της ΕΕ.[...] Τώρα που ο εμβολιασμός στα κράτη μέλη της ΕΕ προχωρά πια κανονικά, η ΕΕ οφείλει να θέσει ως προτεραιότητα τη χορήγηση των απαραίτητων εμβολίων στις χώρες των Δυτικών Βαλκανίων.”

Στα τέλη Οκτωβρίου 2020, οι χώρες των Δυτικών Βαλκανίων είχαν εξασφαλίσει συμβόλαια ύψους 5,2 εκατομμύριων εμβολίων μέσω του μηχανισμού COVAX.¹⁰ Οι παραδόσεις εμβολίων COVAX βρίσκονται πλέον σε εξέλιξη. Όμως αυτές οι καθυστερήσεις ώθησαν τη Βοσνία-Ερζεγοβίνη, το Μαυροβούνιο και τη Βόρεια Μακεδονία να ακολουθήσουν τα χνάρια της Σερβίας και να παραγγείλουν εμβόλια Sinopharm και Sputnik V. Επιπρόσθετα, η Πρόεδρος της Ευρωπαϊκής Επιτροπής δεσμεύτηκε τελικά δημόσια στα τέλη Ιανουαρίου 2021 ότι το πλεόνασμα εμβολίων της ΕΕ θα διατεθεί στα Δυτικά Βαλκάνια.

Δεδομένων των δυσκολιών που αντιμετώπιζε μέχρι πρόσφατα η ΕΕ σε σχέση με τη διάθεση των εμβολίων στα κράτη μέλη της, η ΕΕ έχει επικεντρώσει τη στήριξή της στις χώρες των Δυτικών Βαλκανίων στο χειρισμό των μακροπρόθεσμων επιπτώσεων της πανδημίας. Για την επίτευξη του στόχου αυτού έχει προσφέρει περισσότερη χρηματική βοήθεια από οποιονδήποτε άλλο χορηγό. Συγκεκριμένα, έχουν διατεθεί 467 εκατομμύρια ευρώ για τη στήριξη των κρατικών συστημάτων υγείας ώστε να περιοριστεί ο κοινωνικοοικονομικός αντίκτυπος της πανδημίας, 750 εκατομμύρια ευρώ για μακροοικονομική χρηματοδοτική συνδρομή, 455 εκατομμύρια ευρώ για την οικονομική ανάκαμψη των μικρομεσαίων και καινοτόμων επιχειρήσεων και ένα πιστωτικό όριο 1,7 δισεκατομμυρίων ευρώ από την Ευρωπαϊκή Τράπεζα Επενδύσεων για δημόσιες επενδύσεις και ιδιωτικές επιχειρήσεις.¹¹

Όμως, όπως συμβαίνει με κάθε αγώνα δρόμου, ο χρόνος αποτελεί ουσιαστικό παράγοντα. Η γεωπολιτική των εμβολίων κατά του κορωνοϊού αποκάλυψε ορισμένα από τα χρονίζοντα προβλήματα της εξωτερικής πολιτικής της ΕΕ. Πρώτον, υπογράμμισε και πάλι το πόσο αναγκαία είναι η έγκαιρη και προσαρμοσμένη ευρωπαϊκή αντίδραση. Μια ταχύτερη αντίδραση θα σήμαινε ότι η ΕΕ μπορεί να γεφυρώσει τα κενά έκτακτης ανάγκης που παρουσιάζονται σε μια δεδομένη στιγμή (πρώτα, διανομή масκών και, στη συνέχεια, εμβολίων) - ένα κενό που στη συγκεκριμένη περίπτωση κατάφεραν να καλύψουν γρήγορα η Κίνα κυρίως, αλλά και η Ρωσία. Δεύτερον, έχει δείξει πόσο σημαντικό είναι για την ΕΕ να επικεντρώνεται στη βέλτιστη δυνατή και ισχυρή ενημέρωση και επικοινωνία της δράσης της, ειδικά όταν οι δικαιούχες χώρες δεν το κάνουν. Ειδικά η Κίνα φαίνεται έτοιμη να παράσχει τα εμβόλια σε χώρες που δεν μπορούν να τα αγοράσουν στη διεθνή αγορά και όταν πολυμερείς μηχανισμοί αργοπορούν. Οι χώρες των Δυτικών Βαλκανίων χρειάζονται ακόμη 20 με 30 εκατομμύρια δόσεις εμβολίων ώστε να εμβολιάσουν το 60% έως 90% του πληθυσμού τους.¹² Είναι καιρός πλέον η ΕΕ να επιδείξει ότι η δράση της είναι αναγκαία από γεωπολιτική άποψη, πόσω μάλλον αφού πρόκειται για μια περιοχή όπου ήδη συμμετέχει σε μεγάλο βαθμό μέσω της πολιτικής της ευρωπαϊκής διεύρυνσης. Τώρα που ο εμβολιασμός στα κράτη μέλη της ΕΕ προχωρά πια κανονικά, η ΕΕ οφείλει να θέσει ως προτεραιότητα τη χορήγηση των απαραίτητων εμβολίων στις χώρες των Δυτικών Βαλκανίων.

⁹ Ευρωπαϊκή Επιτροπή, [COVID-19: EU helps to deliver vaccines to Moldova and medical items to Montenegro and North Macedonia](#), 27 Μαρτίου 2021.

¹⁰ Čerimagić, Adnan, [“Why is Health Care in the Balkans Deadly?”](#), Kosovo 2.0, 2 Απριλίου 2021.

¹¹ Ευρωπαϊκή Επιτροπή, [Factsheet on EU response to the coronavirus pandemic in the Western Balkans](#), Φεβρουάριος 2021.

¹² Čerimagić, Adnan, *op. cit.*.